

distuksen voiman vaikuttaa. Liturgian juuret ovat evankeliumeissa: kirjoitusten lukeminen, rukous maailman ja paranemisen puolesta, ehtoollinen, kaste ja Kristuksen kohtaminen. Liturginen rikkaus on tärkeää sen ilmaisemiseksi, että Jeesus on kaikella tavalla mysteeri. Hän on aina enemmän kuin Häneen viittaavat nimet tai epiteetit. Lathrop kirjoittaa ohjeita saarnaajille, painottaa ehtoolliseen liittyvää keräystä köyhille ja luo monikerroksista kasteteologiaa: kaste on instituutio, "kaste on kolminaisuusoppi koettuna ja elettyinä."

Lathrop arvioi, että uusi tapa lukea Raamattua synnytti monet liturgisen uudistusliikkeen hedelmät kuten kolmen vuosikerran lektionaarin, hymnologian tutkimuksen, raamatullisen kuvaston lauluissa ja rukouksissa sekä uudet kaste- ja ehtoollisrukoukset. Liturgista uudistusliikettä ovat haastaneet Skandinaviassa sekularisoituminen ja Yhdysvalloissa individualismi ja pragmatismi sekä vaatimukset "kirkon kasvusta". Lathropin mukaan liturginen uudistusliike voi kuitenkin yhä vahvistua, kun Raamatun ja liturgian tutkimuksen sallitaan rikastuttaa toisiaan.

Lathropin mukaan "kristittyjen Raamattu oli alun perin tarkoitettu palvelusta varten. Kriittinen raamatuntutkimus ja löydetty kokemus mysteeristä kristillisessä seurakunnassa voivat sopia yhteen." Ylösnouseen läsnäolon mysteeriä myöhemmät kristilliset sukupolvet kutsuivat "sakramentaalisuudeksi" yhtä hyvin kuin "kolminaisuusopiksi". Lathropin mukaan Puhe Kristuksen rististä on avain kaikkiin kertomuksiin. "Evankeliumit eivät ole kesyjä, ne karjuvat!" Ne ovat vaarallisia sosiaaliselle tai poliittiselle status quoille ja yleensäkin itseensä keskittyneelle uskonnolle.

Evankeliumien monitasoista symboliikkaa kuvastavat kirjalliset tyylikeinot, symbolit, metaforat, parallelismi ja parataksis, jossa fraasi tai kuva asetetaan toisen viereen. Esimerkiksi kasteessa taivaat aukenivat, kuolemassa temppelein esirippu re-

pesi. Johanneksella vesi virtaa Kaanaassa, Samarian kaivossa, temppelivuorella, Siiloan lammikossa, jalkojenpesussa ja ristiinnaulitun kyljestä liittyen kasteen merkityksiin. Tällaisen raamatullisen kuvaston käyttö elävöittäisi liturgiaa tänäänkin. Lathrop viittaa Lutherin seitsemään kirkon merkkiin ja kehottaa nykyseurakuntia iloitsemaan yhteydestä moninaisuudessa.

Kirja tarjoaa hämmästyttävän nopean ja syvällisen matkan evankeliumien eroihin ja niiden kirjoittajien näkemykseen Jeesuksen merkityksestä. Englanti mahdollistaa lisäksi sävykkäitä ilmauksia. Lathropin teos on innostava, monitahoinen ja myös tunteita herättävä kirja, joka ohjaa kohti Kristuksen mysteeriä. Sille on vaikea tehdä oikeutta lyhyessä kirjarvostelussa. Lathropin painopiste ei ole historiallisten tosiasioiden etsinnässä vaan sitä hedelmällisemmässä evankeliumien genren ja sisällön tutkimisessa. Lathrop tiivistää lyhyesti nykytutkimuksen näkemyksiä evankeliumeista, viittaa satunnaisesti Lutheriin, mutta useimmin argumentoi Raamatulla. Hän määrittelee ja rajaa termit selkeästi, helpottaa muistamista hahmottamalla kokonaisuuksia ja ohjaa alaviitteiden kautta saamaan lisää tietoa esimerkiksi pyhästä suudelmasta tai kristillisyydestä muinaisessa Roomassa. Kirjallisuusviitteet on merkitty tarkasti alaviitteissä. Kirjallisuusluettelo valitettavasti puuttuu. Lathrop lienee tarkoittanut kirjan myös seurakuntapapiston käyttöön, koska jokainen luku päättyy kysymyksiin, mitä tämä kaikki voisi merkitä "kirkkomme liturgiassa" ja käytännön seurakuntaelämässä.

Kirja on hyödyllinen keskustelunavaus teologian sisäiseen, disipliinien väliseen keskusteluun. Se osoittaa, että ne voisivat usein hedelmöittää toisiaan ja myös seurakuntien elämää. Kirjaa lukiessa vakuutuin vanhasta tavasta harjoittaa hengellisyyttä lukemalla hitaasti ja moneen kertaan. Se on myös tehokas tapa oppia tiedollisia asioita syvällisemmin. Kiinnostuin myös La-

thropin muista kirjoista: *Holy Thing: A Liturgical Theology* (1998), *Holy People. A Liturgical Ecclesiology* (2006), *Holy Ground. A Liturgical Cosmology* (2009) sekä *The Pastor. A Spirituality* (2011).

AINO VESTI
TEOL.MAIST., MASKU

JAMES C. VANDERKAM The Dead Sea Scrolls and the Bible. Grand Rapids, MI: Eerdmans 2012. 188 s.

Qumranin käsikirjoitukset löydettiin Kuolleenmeren lähellä olevista luolista vuosien 1947–1956 välillä. Löydetty teksti sisälsivät fragmentteja yli 900 käsikirjoituksesta ja ne on ajoitettu suunnilleen vuosien 250 eKr. – 70 jKr. välille. Mukana oli myös yli 200 "raamatullista käsikirjoitusta" – siis osia sellaisista teksteistä, jotka myöhemmin päättyivät Heprealaiseen Raamattuun. Tekstilöytö on epäilemättä ollut yksi viime vuosisadan merkittävimmistä ja se on vaikuttanut suuresti käsitykseen siitä, mikä on Heprealaisen Raamatun alkuteksti tai millaista oli ajanlaskun taitteen ajan juutalaisuus. Vuoden 1992 Kirkkoraamattu on ensimmäinen raamatunsuomennos, jossa on ollut mahdollista ottaa huomioon Qumranin tekstien tarjoama informaatio. Qumranin tekstilöydöt ovat vaikuttaneet käännösprosessissa, mutta valmiissa tuotoksessa ne eivät saa suurta osaa. Nopealla silmäyksellä Qumran on vuoden 1992 käännöksessä mainittu ainoastaan yhdessä alaviitteessä: jakeen 5. Moos. 32:8 kohdalla kerrotaan, että käännös perustuu Qumranin tekstin ja Septuagintan lukutapaan. Lisäksi eri painolaitosten liitteissä on lyhyesti sivuttu Qumrania. Esimerkiksi Pipliaseuran kustantamassa käännöksessä (painettu 1992) Qumranista kerrotaan neljännessivun verran ja siitä käy lähinnä ilmi, että Qumranista löytyneet käsikirjoitukset ovat yli 1000 vuotta vanhempia kuin ai-

kaisemmin tunnetut. Kirjapajan version (2009) sanastossa Qumranista kerrotaan puolen sivun tiiviissä esityksessä pääkohdat Qumranin yhteisöstä ja tekstilöytöjen merkityksestä. Jos raamatunlukija on kiinnostunut tarkemmin Raamatun ja Qumranin tekstien välisistä yhteyksistä, kannattaa tutustua James C. VanderKamin tuoreeseen teokseen *The Dead Sea Scrolls and the Bible*. Se on ajankohtainen ja tiivis esitys siitä, mikä merkitys Qumranin tekstilöydöillä on ollut raamatuntutkimukselle.

Kirja on syntynyt VanderKamin Oxfordissa vuonna 2009 pitämien Speaker's Lectures -luentojen pohjalta. Kirja jakautuu seitsemään pääosaan, joista jokaisen voi lukea myös itsenäisenä kokonaisuutena ilman että välttämättä täytyy lukea edellisiä. Jonkinlaisia pohjatietoja Qumranista lukijalla on hyvä olla, sillä kirjoittaja käy ilman laajempia johdantoja itse asiaan. Aluksi VanderKam tarkastelee millaisia ovat Qumranista löydetty raamatulliset käsikirjoitukset (luku 1). VanderKam tuo tekstiesimerkkien kautta hyvin esille, miten ajanlaskun taitteessa Heprealaisen Raamatun teksti ei vielä ollut täysin vakiintunut. Termi 'Raamattu' on Qumranin teksteistä puhuttaessa tietenkin anakronismi, sillä kaanonin sen enempää kuin vakiintunutta tekstimuotoa ei tuona aikana vielä ollut. Luku 3 keskittyy käsittelemään, miten Qumranin tekstit auttavat ymmärtämään Heprealaisen Raamatun kaanonin syntymä. Merkittävää on esimerkiksi huomata, että Heprealaisen Raamatun jako kolmeen osaan, Tooraan, Profeettoihin ja Kirjoituksiin, ei esiinny Qumranissa ja edustaa todennäköisesti myöhempää ymmärrystä teksteistä. Koska kaanonin ei Qumranin tekstien syntyänsä vielä ollut, on luonnollista, että raamatullisten tekstien rinnalla VanderKam tarkastelee myös muita Qumranista löydettyjä tekstejä. Yhtäältä tarkastellaan, miten Heprealaiseen Raamattuun päätyneitä tekstejä tulkitaan Qumranin omissa teksteissä (luku 2), toisaalta, miten raama-

tullisten tekstien pohjalta on Toisen tempelin ajan juutalaisuudessa tuotettu kokonaan uusia kirjoituksia (luku 4). Uutta tekstien tulkintaa edustavat esimerkiksi Qumranista löydetty Pesharit, kun taas jälkimmäiseen kuuluvat esimerkiksi Riemuvuosien kirja, Enokin kirja ja Sirakin kirja, jotka tunnetaan myös Qumranin ulkopuolelta. Molemmista näkökulmista voi havaita, että Heprealaiseen Raamattuun päätyneet tekstit ovat olleet Qumranissa – ja todennäköisesti sen ajan juutalaisuudessa laajemminkin – suuren mielenkiinnon ja tutkiskelun kohteena.

Luvussa 5 VanderKam keskittyy siihen, miten Qumranin tekstit suhtautuvat sen ajan juutalaisuudesta tunnettuihin ryhmittymiin, joita olivat essealaiset, saddukeukset ja farisealaiset. VanderKam pitää perinteisessä käsityksessä, että Qumranin tekstien taustalla on essealaisyhteisö. Fariseukset puolestaan kuvataan Qumranin teksteissä huonossa valossa. Tämä on yhteistä Uuden testamentin kanssa, mutta täysin päinvastaisesta syystä. Kun Uudessa testamentissa moititaan fariseuksia liian orjallisesta lain tulkinnasta, Qumranin yhteisön kirjoitusten mukaan fariseukset eivät noudattaneet lakia riittävän tarkasti. Qumranin tekstien ja Uuden testamentin välisiä yhteyksiä tarkastellaan tarkemmin kirjan kahdessa viimeisessä luvussa (6 ja 7). Yhteisiä aiheita Qumranin ja Uuden testamentin välillä ovat esimerkiksi "messias", "Kirjoitusten tulkinta" ja yhteisön yhteinen omaisuus" (vrt. Ap. t. 2). Vaikka temaattisia yhteyksiä näiden kahden välillä onkin runsaasti, suoraa riippuvuussuhdetta tuskin on. Enemmänkin Qumranin tekstit valottavat Uuden testamentin ajan kontekstia.

The Dead Sea Scrolls and the Bible lähtee liikkeelle raamatullisista käsikirjoituksista ja niiden merkityksestä Raamatulle, mutta kirjaa edetessä lukija huomaa, miten paljon laajempi yhteys Qumranin tekstilöydöillä on Raamattuun. Tekstit auttavat ymmärtämään Raamatun tekstien syn-

tyä, niiden tekstihistoriaa, kaanonin syntyä ja laajemminkin ajanlaskun taitteen ajan juutalaisuutta. Asiaa on paljon ja on miltei ihme, että oleellisin on saatu mahduttua alle kahteensataan sivuun. Kompromissina on kuitenkin jouduttu tekemään. Vaikka VanderKam usein mainitsee alaviitteessä, mistä voi löytää lisätietoja asiasta, toisinaan lukija saattaa jäädä kaipaamaan tarkempia viitteitä. Esimerkiksi raamatullisten käsikirjoitusten lukumääristä puhuttaessa (s. 2) VanderKam mainitsee, että aivan viime aikoihin asti Qumranin käsikirjoituksista ei ollut tunnistettu yhtään fragmenttia Nehemian kirjasta, mutta hieman aikaa sitten tällainen fragmentti (Neh. 3:14–15) tuli päivänvaloon. Edelleen kerrotaan, että teksti on toistaiseksi julkaisematon, mutta ei mainita mistä lähteestä siitä saisi enemmän tietoa.

Joissakin yksityiskohtissa lukija voi olla kirjoittajan kanssa eri mieltä. Esimerkiksi VanderKam pitää alkuperäisenä käsikirjoituksesta 4QSam^a löytynyttä neljän rivin mittaista katkelmaa, joka sijoittuu lukujen 1. Sam. 10–11 väliin, vaikka saman tekstievidenssin pohjalta päätyisin itse vastakkaiseen johtopäätökseen. Aina voidaan myös esittää, mitä kirjan aihepiirin käsittelystä puuttuu. Monta asiaa voisi toki syventää, mutta Nahal Heveristä löydetty kreikan-kielinen Kahdentoista pienen profeetan kääre jää ainoastaan lyhyeksi maininnaksi. Kyseessä oleva teksti edustaa masoreettisen tekstityypin mukaisesti korjailtua tekstimuotoa ja tällä havainnolla on suuresti merkitystä tutkittaessa kaanonin ja eri tekstimuotojen auktoriteetin syntyä. Nämä edellä mainitsemani yksityiskohdat eivät kuitenkaan vähennä kirjan arvoa. Kirjan tarkoituksena on tarjota tiivis ja ajanmukainen yleiskatsaus Qumranin käsikirjoitusten ja Raamatun välisiin yhteyksiin. Tässä suhteessa kirja on onnistunut.

CHRISTIAN SEPPÄNEN
TEOL. MAIST., FIL. MAIST.,
MÄNTSÄLÄ